

Därför kommer Grekland aldrig att få tillbaka sina skulpturer

Sandra Jakobsson

Lunds universitet

Få har väl undgått att läsa i media om hur Storbritannien, än en gång, förvägrar Grekland på sitt kulturarv? I snart 20 år har Grekland försökt återfå sina parthenonskulpturer, the Elgin marbles, från det brittiska museet – där dem har visats upp sedan 1800-talet.¹ Oavsett påtryckningar har museet stått på sig och behållit kulturarvet. Är det så att den kulturella makt som kommer med att sitta på sådant kulturarv smakar för gott för briter? Kanske extra gott i samband med Storbritanniens utträde ur EU? Oavsett orsak så kommer det att dröja ett bra tag innan grekerna återser sitt kulturarv.

Det finns oändligt med intressanta ingångar i den omtvistade frågan om repatriering. Vem har rätt till ett föremål och varför? Att koloniala makter samlade på sig exotiska föremål under 1800- och 1900-talet är en sak, men att i dagens kontext fullkomligt vägra återlämna dessa får en att nästan att lyfta på ögonbrynen. I dag har vi ju FN och EU med sina respektive konventioner och lagar som reglerar just denna typ av situationer, hur kan sådana här koloniala beteenden tillåtas?

Vi tar det från början, nämligen omständigheterna kring förvärvandet. Året var 1816 och det brittiska museet beslutade att köpa parthenonskulpturerna av den brittiske ambassadören Lord Elgin. Ambassadören ifråga hade varit stationerad i det dåvarande Osmanska riket som även godkände att Elgin tog ner skulpturerna. En handling som redan då erhöll kritik som håller sig än i dag (bland annat har både EU och Kinas president Xi Jinping krävt att museet ska återlämna skulpturerna till Grekland), skulpturerna kom sen att upptas i det brittiska museets samling.²

¹ Helena Smith, *Boris Johnson rules out return of Parthenon marbles to Greece*, The Guardian, 2021.

² Hanna R. Godwin, *Legal Complications of Repatriation at the British Museum*, 2020, ss. 146 & 152.

De främsta argumenten till varför museet inte vill återlämna skulpturerna är av både juridiska och etiska skäl men likaså koloniala. Den centrala orsaken beror på att det brittiska museet har, sedan det skapades 1753, uppdraget att visa upp all världens kultur. Journalisten Ulrika Strahe beskriver det slående i en analys i Aftonbladet 2015;

Parthenonskulpturen är en del av ett gemensamt europeiskt kulturarv och borde därför finnas tillgänglig för så många som möjligt. Därför är London en bättre plats. Dessutom finns det ett sammanhang i London som inte kan finnas i Aten, nämligen att konst från både äldre och yngre kulturer kan ses på samma ställe. Museet är encyklopediskt.³

Förstå mig rätt. Jag har själv besökt det brittiska museet och tyckte om besöket. Det är och förblir en mäktig upplevelse att kunna ta del av konst, skulpturer och föremål från alla världens hörn – allt under detta mausoleumliknande tak. Men det lämnar en besk eftersmak. Det finns ett begrepp för museer som ser sig själva som encyklopediska, nämligen *kulturella internationalister*. Detta begrepp beskrivs av författaren Hannah R. Godwin som den främsta anledningen till att det brittiska museet aldrig kommer återlämna skulpturerna.⁴ Det är inställningen som museet bygger hela sitt verksamhetsuppdrag på, att rucka på den skulle innebära en smärre identitetskris.

Självfallet är inte det brittiska museet ensamma i att vara kulturella internationalister, liknande inställning går att se i det danska museet Davids Samling. I en intervju med den danska tidningen Berlingske besvarar museets museichef Joachim Meyer frågan på varför de valt att behålla ett stulet föremål i sin samling. Föremålet ifråga, ett turkiskt dörrhandtag, stals från ett museum i Istanbul 1969 och köptes sedan upp av Davids Samling. I artikeln uttrycker Meyer sig kritisk till repatriering av föremålet, med argumentet att han anser det viktigt att kunna visa upp föremål från (exempelvis) turkisk kultur i Danmark.⁵

Argumentet om kulturell internationalism är dock en av flera orsaker till att brittiska museet aldrig kommer släppa ifrån sig skulpturerna. Återigen har vi Hanna Godwins välarbetade artikel som redogör både för det juridiska ramverk som håller hårt i museets prestigefyllda samling – och för den mentalitet som museets högsta ledning besitter. Ledningen består av 25 medlemmar och de

³ Ulrika Strahe, *Konsskatterna de måste lämnas tillbaka*, Aftonbladet, 2015.

⁴ Godwin, 2020, s. 150.

⁵ Tobias Reinwald, *Københavnsk museum afviser at sende kunst tilbage til Tyrkiet »Hvis tingene skal tilbage, er det et stort problem for os«*. Berlingske. 2021 Berlingske.

flesta har, enligt Godwin, samma tankegång som museichefen på Davids Samling. Det ska dock sägas att det funnits styrelsemedlemmar som hoppat av sitt uppdrag i protest mot museets vägran att återlämna parthenonskulpturerna.⁶ Likaså ska det tilläggas att även om museiledningen *vill* repatriera skulpturerna, är de juridiskt mer eller mindre oförmögna att göra så enligt museets stadgar. Den enda gång som museet kunnat repatriera föremål har varit under väldigt speciella förhållanden – och framförallt har det möjliggjorts genom att skulden till förvärvandet av föremålet inte legat på det brittiska museet. Repatrieringen berörde nämligen tavlor som stulits av nazister från en judisk familj under andra världskriget. Familjens släktingar ansökte under många år om att återfå de stulna tavlorna och museiledningen var eniga med familjen om att de borde repatrieras. Återigen stod museets strikta stadgar i vägen. Det var först 2009 när *the Holocaust act* godkändes i Storbritannien som Högsta domstolen kunde godkänna museets förfrågan om repatriering av tavlorna. En central aspekt i detta dilemma var att museiledningen *ville* återlämna de stulna tavlorna, då de ansåg sig ha gjort moraliskt fel.⁷ I diskussionen om parthenonskulpturerna anser sig inte ledningen ha begått sådana tvivelaktiga fel. Sett ur ett historiskt perspektiv kanske inte detta är så märkligt. Nazister är och var onda och förlorare i andra världskriget. Att kunna kompensera för nazisternas grymhet stämmer bra in med Storbritanniens självbild som Europas vinnare och ”good guys”. Samma etiska aspekt råder inte kring parthenonskulpturerna, där det var nationens egna ambassadörer som förvärvade kulturarvet. Att repatriera dessa skulle vara att indirekt erkänna att handlingen var fel från första början.

Detta är en tes som kan återses i Susan M. Pierce undersökning om samlande som praktik i europeisk kontext. Där visar hon hur samlandet kan tolkas som en pervers och egoistisk handling.⁸ Likaså pekar Pierce ett tydligt finger mot behovet av att se till *varför* föremålet har tagits. Så vi vänder vår blick till *hur* parthenonskulpturerna kom att byta nation; nämligen genom den brittiska diplomaten Lord Elgin. När diplomaten tog ner parthenonskulpturerna i det ockuperade Grekland under 1800-talet sägs det ha varit för att återupprätta sin anseende efter att hans hustru haft en offentlig affär.⁹ När han sålde skulpturerna till museet hoppades han alltså få sin stolthet upprättad.

Museer som i dag måste förhålla sig till samlingar som förvärvades under tveksamma förhållanden har det knepigt. Många föremål ses i dag, likt

⁶ Godwin, 2020, s. 168.

⁷ Godwin, 2020, ss. 148–167.

⁸ Pierce, *On Collecting: an investigation into collecting in the European tradition* 1995, s. 5.

⁹ Godwin, 2020, s. 152.

parthenonskulpturerna, som en del av museernas kulturella kapital. I *Samlarna och samlingarna – om kulturarvets fält och dess hierarkier* skriver Mikael Eivergård och Catarina Lundström om just denna problematik och ställer sig frågan: ”Hur fungerar kulturarv som kulturellt kapital?”¹⁰ De utgår från Jan Erik Hagbergs idé om kulturarv som kulturell makt och kopplar in Pierre Bourdieus idé om att kulturellt kapital bör ”[...] skapas och uttolkas av ett litet socialt skikt, men erkänns och accepteras av alla”.¹¹ Eivergård och Lundström varnar för att museerna i dag är precis lika homogena som förr, när de flesta föremålen samlades in, och att det krävs en medvetenhet om detta tolkningsföretådande. De menar att kulturarv som kulturellt kapital skapar skillnader mellan människor och att det krävs en justering i vem som arbetar på museer.¹²

Låt oss återgå till det brittiska museet. Många anser nog att det rimmar illa med bland annat UNESCO konvention om illegal trafficking av kulturell egendom från 1970 att sitta och ruva på andras kulturarv. Men som Eivergård och Lundström klargör är det synonymt med makt att göra just så. Idén om *finder's keepers* är fortfarande stark inom museisektorn och i svallvågorna av Brexit och separationen med EU ser inte Storbritanniens solidaritet gentemot Europa ut att bli starkare. Den centrala frågan återstår dock; vad kan Grekland göra åt situationen? Troligen inte så mycket, förutom att fortsätta opponera sig mot museets ägarskap. För att komma åt grundproblemet krävs det däremot en rejäl omorganisering av museer vars identitet bygger på kulturell internationalism. Först när åsikten om ”rätten att visa upp andra länders kultur” blir förlegad även på museer kan parthenonskulpturerna få komma hem igen.

Tills dess är grekerna, tillsammans med övriga världen, fortsatt inbjudna till gratisbesök på brittiska museet i London.

¹⁰ Eivergård och Lundström, *Samlarna och samlingarna: om kulturarvets fält och dess hierarkier*, 2007, s. 129.

¹¹ *Ibid.*, 2007, s. 136

¹² *Ibid.*